

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

***ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ***

Монографія

До 55-річчя ЧТЕІ КНТЕУ

Чернівці
Мехнограф
2021

УДК 334.012.63:330.341+334.012.64:330.341
П78

*Затверджено до друку Вченою радою
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету
(протокол від 30.06.2021 №13, п.13)*

Рецензенти:

Н.А. Мазур, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки підприємства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

В.С. Рудницький, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри облікових технологій та оподаткування Університету банківської справи (м. Львів);

В.В. Стадник, доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, адміністрування та готельно-ресторанної справи Хмельницького національного університету

**Проблеми і перспективи розвитку малого і середнього
П78 бізнесу** : монографія / за ред. д.е.н., професора С.Д. Лучик;
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ. Чернівці :
Технодрук, 2021. 400 с.
ISBN 978-617-8034-09-2

Монографія присвячена висвітленню актуальних проблем і визначенню перспектив розвитку малого і середнього підприємництва в Україні. Розкрито вітчизняний і зарубіжний досвід розвитку та підтримки малого й середнього бізнесу. Визначено сучасні тенденції та перспектив розвитку малих і середніх підприємств. Здійснена оцінка фінансової складової державного регулювання функціонування та розвитку вітчизняного малого й середнього бізнесу. Досліджено управлінські засади та обліково-аналітичне забезпечення малих і середніх підприємств. Розкрито тенденції і можливості цифровізації малого і середнього бізнесу. Висвітлено роль людського капіталу як складової соціальної політики підприємств. Розроблено пропозиції щодо перспектив розвитку малого і середнього підприємництва на національному, регіональному та галузевих рівнях.

Видання призначене для фахівців, представників бізнес-середовища, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадськості, науковців, викладачів, студентів та аспірантів та усіх тих, кого цікавлять сучасні проблеми і перспективи розвитку малого і середнього бізнесу в Україні.

УДК 334.012.63:330.341+334.012.64:330.341

ISBN 978-617-8034-09-2

© Чернівецький торговельно-економічний
інститут КНТЕУ, 2021
© ПВКФ «Технодрук», 2021

.....

Монографія підготовлена колективом авторів:

Лучик С.Д. – д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і оподаткування Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ (Передмова; підр. 6.1; 6.2; 6.3);

Селезньова О.М. – д.ю.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ (підр. 1.1);

Боровик Т.М. – старший викладач кафедри економіки, підприємництва та маркетингу Черкаського державного бізнес-коледжу (підр. 1.2, 1.3);

Урсакий Ю.А. – к.е.н., доцент кафедри менеджменту, міжнародної економіки та туризму Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ (підр. 2.1);

Вудвуд В.В. – к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи; **Гут Л.В.** – к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ (підр. 2.2);

Паламарек К.В. – к.т.н., доцент, завідувач кафедри технології та організації готельно-ресторанного бізнесу Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ (підр. 2.3);

Рилєєв С.В. – к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ (підр. 3.1, 3.3, 5.3);

Ковалевич Д.А. – к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ (підр. 3.2);

Чорновол А.О. – д.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансів та банківської справи; **Томнюк Т.Л.** – к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ (підр. 3.4);

Мошковська О.А. – д.е.н., професор, професор кафедри обліку та оподаткування Київського національного торговельно-економічного університету; **Маначинська Ю.А.** – к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування; **Євдощак В.І.** – к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ (підр. 4.1, 4.2, 4.3);

Мустеца І.В. – к.е.н., доцент, начальник навчального відділу Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ (підр. 5.1);

Чубай В.М. – к.е.н, доцент, доцент кафедри обліку та аналізу Національного університету «Львівська політехніка»; **Жирнова А.О.** – магістр кафедри обліку та аналізу Національного університету «Львівська політехніка» (підр. 5.2);

Столяр Л.Г. – к.е.н., заступник генерального директора з обліку, фінансів та статистики – головний бухгалтер ТДВ «Чернівецький хімічний завод» (підр. 5.3);

Лучик В.Є. – д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної кібернетики, інформаційної та соціокультурної діяльності НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», **Лучик М.В.** – к.е.н., керівник напрямку з підтримки зарплатних проєктів АТ «Креді Агріколь Банк» (підр. 6.1, 6.2);

Романовська О.Л. – к.т.н., старший викладач кафедри технології та організації готельно-ресторанного бізнесу Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ (підр. 7.1);

Данилюк І.П. – к.т.н., старший викладач кафедри технології та організації готельно-ресторанного бізнесу Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ (підр. 7.2);

Багрій К.Л. – к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ (підр. 7.3);

Годнюк І.В. – к.е.н., доцент, викладач кафедри обліку і оподаткування; **Гуменюк І.Л.** – к.е.н., заступник директора з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності; **Шевчук О.В.** – к.п.н., викладач кафедри економічної кібернетики, інформаційної та соціокультурної діяльності НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» (розд. 8).

ЗМІСТ

Передмова	7
Розділ 1. Вітчизняний та зарубіжний досвід розвитку та підтримки малого й середнього бізнесу	9
1.1. «Бізнес» і «підприємництво»: теоретичні та нормативно-правові засади розуміння категорій	9
1.2. Малий та середній бізнес як основа успішної економіки	20
1.3. Основні вектори розвитку малого та середнього бізнесу в Україні та світі	32
<i>Література до розділу 1</i>	52
Розділ 2. Сучасні тенденції та перспективи розвитку малого та середнього підприємництва: національний, регіональний та галузеві рівні	58
2.1. Світовий досвід кластеризації та її роль в інноваційній економіці	58
2.2. Стан та шляхи розвитку малого і середнього бізнесу в Чернівецькій області	73
2.3. Розвиток туризму та готельного бізнесу м. Чернівці в умовах кризових ситуацій	95
<i>Література до розділу 2</i>	120
Розділ 3. Фінансова складова державного регулювання функціонування та розвитку малого й середнього бізнесу в Україні	125
3.1. Системи заходів державного регулювання та державної фінансової підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва	125
3.2. Кредит як джерело фінансових ресурсів забезпечення потреб підприємств малого та середнього бізнесу ...	140
3.3. Бюджетування як елемент фінансового контролінгу	152
3.4. Фінансовий інструментарій державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах пандемії	170
<i>Література до розділу 3</i>	186
Розділ 4. Управлінські засади та пріоритети розвитку малого й середнього бізнесу	195
4.1. Розвиток малого й середнього бізнесу – пріоритет Уряду України	195
4.2. Розширення доступу МСП до фінансування – важливий напрям Стратегії розвитку МСП	209

6	ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	
4.3.	Управління малим і середнім бізнесом в умовах цифровізації та оцінка ділового середовища	220
	<i>Література до розділу 4</i>	228
Розділ 5. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємствами малого та середнього бізнесу		233
5.1.	Облікове забезпечення управління підприємствами малого бізнесу	233
5.2.	Удосконалення методології аналізу ефективності діяльності підприємства	248
5.3.	Звіт про управління як основний інструмент впливу на розвиток українських підприємств	266
	<i>Література до розділу 5</i>	278
Розділ 6. Тенденції і можливості цифровізації малого і середнього бізнесу		284
6.1.	Теоретичні аспекти цифровізації діяльності суб'єктів господарювання	284
6.2.	Стан та проблеми впровадження цифровізації на підприємствах малого і середнього бізнесу	290
6.3.	Трансформації професії бухгалтера в умовах цифровізації	306
	<i>Література до розділу 6</i>	319
Розділ 7. Перспективи розвитку харчових технологій та сфери гостинності: національні й регіональні особливості		322
7.1.	Впровадження інноваційних методів виробництва кондитерських виробів зі зниженим глікемічним індексом	322
7.2.	Перспективи використання вітчизняних дрібних риб у технологіях харчових виробництв	337
7.3.	Вплив пандемії Covid-19 на туристичну галузь світу: економічні наслідки та перспективи	354
	<i>Література до розділу 7</i>	376
Розділ 8. Розвиток людського капіталу як складової соціальної політики підприємств в інклюзивному середовищі		384
	<i>Література до розділу 8</i>	397

спробувати зменшити втрати після закінчення сезону шляхом проведення іншої альтернативної діяльності.

Під час аналізу ефективності діяльності підприємства корисною буде інформація розміщена на низці українських [36, 8, 41, 10] та закордонних сайтів [38, 37, 40, 39].

Виявлення причин викривлення інформації на різних етапах її трансформації (від моменту створення до моменту прийняття рішення на підставі аналізу фінансового стану) дасть змогу, зокрема керівникам підприємства та інвесторам, уникнути неправильних висновків та неоптимальних управлінських рішень.

Також, потрібно узагальнити інформацію щодо взаємозалежності зміни показників фінансового стану у відповідній правовій базі і встановити обґрунтовані нормативні значення (діапазони) цих показників, враховуючи особливості різних галузей (видів діяльності).

Розроблена нами десятифакторна модель ROA на основі дво- та п'ятифакторної моделей компанії «DuPont» дає змогу досліджувати вплив на чисту рентабельність активів більшої кількості факторів, відслідковувати взаємозв'язок зміни різних груп показників фінансового стану, а також дає низку інших можливостей для аналізу.

В подальшому ми продовжимо дослідження інтерпретації особливостей кожного фактора з десятифакторної моделі, деталізуємо механізм їх впливу на ROA, наведемо трактування зміни кожного фактору моделі, оптимальний діапазон значень показників моделі, враховуючи результати цього дослідження.

5.3. Звіт про управління як основний інструмент впливу на розвиток українських підприємств

Реалії існування та роботи промислових підприємств напряду залежать від організації бухгалтерського обліку. Ведення бухгалтерського обліку на підприємстві ввірено в руки бухгалтера. В свою чергу, професія, робота бухгалтера цікава та насичена. Бухгалтер постійно вдосконалюється, ознайомлюється, досліджує, розширює свій кругозір, вчиться новому. Це пов'язано з тим, що

законодавство, яке регулює бухгалтерський та податковий облік, або і навіть всю діяльність, підприємства, постійно змінюється. Приймають нові законодавчо-нормативні акти, вносять зміни до існуючих, або змінюють їх докорінно.

Розглядаючи ретроспективи минулих років, слід зауважити, що спочатку реформували податковий облік. Такі зміни значно полегшили працю бухгалтера щодо формування показників фінансової звітності та нарахування податкових зобов'язань податку на прибуток. Наступний етап реформи – введення міжнародних стандартів фінансової звітності. Відповідними змінами до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» введено обов'язковість складання фінансової звітності за міжнародними стандартами для підприємств, що становлять суспільний інтерес, публічних акціонерних товариств, суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях, а також підприємств, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України [33]. Отже, поступово впроваджують звітність, яку можуть проаналізувати та ознайомитись всі, в т.ч. іноземні інвестори. Слід зауважити, що після внесених змін до законодавства, кількість публічних акціонерних товариств зменшилась (табл. 5.13).

Таблиця 5.13

Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання в Україні в 2018-2020 рр.

Види підприємств	Станом			Відхилення (+,-) 2020		Темпи росту 2020/2019, %
	на 1 січня 2019 року	на 1 січня 2020 року	на 1 січня 2021 року	2018	2019	
1	2	3	4	5	6	7
Усього юридичних осіб у тому числі	1298435	1350627	1395448	97013	44821	103,32
приватне підприємство	199990	200285	200160	170	-125	99,94
державне підприємство	3822	3750	3713	-109	-37	99,01
комунальне підприємство	12842	13883	14174	1332	291	102,10

Продовження табл. 5.13

1	2	3	4	5	6	7
іноземне підприємство	637	631	627	-10	-4	99,37
акціонерні товариства	14310	13902	13748	-562	-154	98,89
з них						
публічне акціонерне товариство	1727	1418	1280	-447	-138	90,27
приватне акціонерне товариство	5304	5352	5370	66	18	100,34
товариство з обмеженою відповідальністю	632231	674437	707403	75172	32966	104,89
товариство з додатковою відповідальністю	1502	1513	1511	9	-2	99,87

Джерело: складено авторами за даними Державної служби статистики України [12]

Як свідчать дані Державної служби статистики, станом на 1 січня 2021 р. кількість акціонерних товариств зменшилась у порівнянні з попереднім роком на 154 підприємства, в порівнянні з 2018 р. – на 562. Тенденція до зменшення спостерігається і в іноземних підприємствах. Відповідно, зростає рівень підприємств з організаційно-правовою формою – товариство з обмеженою відповідальністю (питома вага в загальній кількості підприємств в 2020 р. склала 50,7 %). Це відбулось за рахунок того, що товариства в свій час перетворювались з великих акціонерних товариств в публічні. Проте пройшов час, змінились закони, і підприємства перетворились в товариства з обмеженою, або додатковою відповідальністю. Перетворення в ТОВ та ТДВ значно спрощують роботу підприємства, його підпорядкування та звітування. Таким чином, вище зазначені підприємства, звітність складають за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. Зміни, які спостерігаються в бухгалтерському обліку та складанні звітності підприємств, окреслені змінами в державі – орієнтир на Євросоюз [41]. Все це призводить до того, що адаптують фінансову звітність українських підприємств, і вона має бути інформативним продуктом для інвесторів, клієнтів, працівників, держави та

суспільства. По суті, це презентація підприємства як бізнесу та соціально значущої одиниці.

Незважаючи на реформування вітчизняного обліку відповідно до МСФЗ, в наших умовах можна говорити лише про бухгалтерську звітність. Головна причина – відсутність розвиненого фондового ринку. Фінансова звітність – це спосіб інформування інвесторів про те, наскільки ефективним є управлінський персонал та управління в цілому у досягненні основної мети. Відомості з фінансових звітів допомагають інвесторам особисто (суб'єктивно) оцінити реальну вартість капіталу, що ними інвестується. Проте фінансисти стверджують, що орієнтація бухгалтерського обліку на минулі події, високий ступінь суб'єктивізму при розрахунку основних показників, необхідність застосування умовного розподілу доходів і витрат між об'єктами обліку, – ці та багато інших особливостей роблять бухгалтерські дані непридатними для оцінки фактичної вартості капіталу корпорацій [1, с. 349].

Відомі українські дослідники також вивчали питання адаптації фінансової звітності до міжнародних стандартів. Так, зокрема Бутинець Ф.Ф. зазначав, що для того, щоб дані обліку були корисними, бухгалтер повинен чітко знати, для кого він готує інформацію і з якою метою вона буде використана. Поняття цінності інформації має сенс при наявності суб'єкта, що використовує інформацію, а також цілі, які ставить перед собою цей суб'єкт [1, с. 360]. Одна й та сама інформація має для різних суб'єктів неоднакову ступінь цінності, оскільки цінність як філософська категорія суб'єктивна у своїй основі і залежить від цілей, інтересів, потреб користувачів інформації. Різним групам користувачів потрібна різна інформація, яка надається підприємствами в формі звітності.

На підставі вище викладеного можна дійти висновку, що складена фінансова звітність підприємства за МСФЗ або НП(С)БО «некорисна» користувачам, містить малу кількість інформації та складена на підставі минулих подій в ретроспективі бухгалтерського обліку.

В рамках імплементації норм ЄС у вітчизняну облікову практику в 2017 р. Верховна Рада України внесла зміни у Закон України «Про

бухгалтерський облік та фінансову звітність», відповідно до яких окремі суб'єкти господарювання (середні та великі підприємства) повинні складати та подавати разом з фінансовою й консолідованою фінансовою звітністю звіт про управління та консолідований звіт про управління.

У країнах-членах Європейського Союзу складання звіту про управління регламентується Директивою 2013/34/ЄС від 26.06.2013 р. Даний звіт виступає «візитівкою» або «презентацією» підприємства як бізнесу та соціально значущої одиниці, що доповнює дані фінансової звітності. Це документ, в якому компанія розповідає про свої поточні справи та плани на майбутнє. Звіт повинен містити як фінансову, так і нефінансову інформацію, яка описує, в якому стані знаходиться компанія, та розкриває ризики для її діяльності.

Відповідно до ст. 1 Закону «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» Звіт про управління – документ, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та розкриває основні ризики і невизначеності його діяльності [33]. Проте в законі не прописано, яку фінансову та нефінансову інформацію потрібно розкривати. Тлумачення цих тверджень знаходимо в Директиві ЄС та Постанові НБУ про фінансову звітність банків. Фінансова інформація — це дані щодо перспективи та стратегії розвитку підприємства, його дій за звітний період: покупки акцій або ж використання фінансових інструментів, наприклад, облігацій, ф'ючерсів або опціонів [5]. А також про ризики — цінові, кредитні та інші, з якими компанія зіткнулася і до яких у неї є схильність. Дані про фінанси зі звіту про управління доповнюють фінансову звітність.

Нефінансова інформація стосується навколишнього середовища та персоналу, досліджень, розробок і благодійності. Банки, у яких більше 500 співробітників, повинні також розкривати інформацію про дотримання прав людини та боротьбу з корупцією [9].

В Методичних рекомендаціях зі складання звіту про управління, затверджених наказом МФУ №982 від 07.12.2018 р., визначають, що аналіз діяльності, стану та розвитку підприємства слід проводити ураховуючи розмір та вид діяльності підприємства, і включає як основні фінансові, так і нефінансові (якщо необхідно) показники

діяльності щодо певного виду діяльності, у тому числі інформацію екологічного та соціального характеру, з посиланням на відповідні показники річної фінансової звітності та пояснення щодо сум за відповідними показниками (якщо доречно) [16].

Фактично не досягнувши успіхи в реформуванні фінансової (бухгалтерської) звітності, ми запозичили досвід європейських країн та створили звіт про управління, прописавши обов'язковість його складання в Законі «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

Виходячи з норм НП(С)БО 1, звіт про управління не належить до складу фінансової звітності. Це самостійний звіт зі своєю історією й метою, який подається разом із річною фінансовою звітністю. Мета цього звіту – доповнити річну фінансову звітність необхідною інформацією, яка повинна містити достовірний огляд розвитку, діяльності та стану, а також опис основних ризиків і невизначеностей у роботі підприємства. По суті, звіт про управління є візитною карткою підприємства, зокрема для інвесторів. Слід зауважити, що його складання не повинно лягти суто на плечі бухгалтерської служби. Доцільно залучити управлінський персонал, менеджерів, адміністративний персонал, фінансистів, юристів та інших. Але якщо бути чесним, складання, формування, перевірка, подання будь якої звітності на підприємстві здійснюється силами бухгалтерії на чолі з головним бухгалтером.

Звітний період для подачі Звіту про управління – календарний рік. Звіт про управління немає затвердженої форми, складається в довільній формі.

Методичними рекомендаціями №982 запропоновано формувати за такими напрямками, як:

- 1) організаційна структура та опис діяльності підприємства;
- 2) результати діяльності;
- 3) ліквідність та зобов'язання;
- 4) екологічні аспекти;
- 5) соціальні аспекти та кадрова політика;
- 6) ризики;
- 7) дослідження та інновації;
- 8) фінансові інвестиції;

- 9) перспективи розвитку;
- 10) корпоративне управління тощо.

Перелік напрямів та показників, які рекомендується розкривати у звіті про управління, не є вичерпним. Підприємство може розкривати іншу інформацію, яку вважає за доцільне [16].

Обов'язково мають подавати звіт середні та великі підприємства визначені відповідно до критеріїв Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні». Ці критерії відмінні від тих, які діють за нормами Господарського кодексу, але відповідають класифікації законодавства ЄС (табл. 5.14).

Таблиця 5.14

Класифікація підприємств згідно Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»

Критерії	Категорія підприємства (крім бюджетних установ)			
	Мікро	Мале	Середнє	Велике
Балансова вартість активів	до 350 тис. євро	до 4 млн євро	до 20 млн євро	понад 20 млн євро
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	до 700 тис. євро	до 8 млн євро	до 40 млн євро	понад 40 млн євро
Середня кількість працівників	До 10 осіб	До 50 осіб	До 250 осіб	Більше 250 осіб

Джерело: складено авторами за даними [33].

Проведене дослідження суб'єктів господарювання, відповідно до класифікації (норми Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні») показало, що кількість суб'єктів великого підприємництва незначна. Зокрема в 2018 р. їх кількість склала 446 од., в 2019 р. їх кількість зросла до 518 од. Загалом спостерігається ріст кількості суб'єктів господарювання в 2019 р. по Україні на 102032 од. в порівнянні з 2018 р. Найбільше приріст визначається у суб'єктів малого підприємництва – 100307 од, або 5,5 % (табл. 5.15).

Таблиця 5.15

Види та чисельність суб'єктів господарювання в Україні в 2018-2019 рр.

Види суб'єктів	Роки		Відхилення (+,-)	Темпи росту 2018/2019, %
	2018	2019		
Всього по Україні, од.	1839593	1941625	102032	105,55
Суб'єкти великого підприємництва, од.	446	518	72	116,14
відсотків до загальної кількості суб'єктів	0,02	0,03	0,01	110,04
Суб'єкти середнього підприємництва, од.	16476	18129	1653	110,03
відсотків до загальної кількості суб'єктів	0,90	0,93	0,03	104,25
Суб'єкти малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва), од.	1822671	1922978	100307	105,50
відсотків до загальної кількості суб'єктів	99,08	99,04	-0,04	99,96

Джерело: складено авторами за даними Державної служби України [12].

Аналізуючи чисельні суб'єкти господарювання в Україні, слід зауважити, що 99,04 % українських компаній – це малі та мікропідприємства. Рівень середніх підприємств – 0,93 %. Питома вага великих компаній взагалі незначна, 0,02 % в 2018 р., 0,03 % в 2019 р., відповідно.

Таблиця 5.16

Звіт про управління: умови подання

Звіт про управління			
Мікро-підприємства	Малі підприємства	Середні підприємства	Великі підприємства
Не подають	Не подають	Мають право відображати тільки фінансову інформацію, виключаючи нефінансову	Подають та включають до звіту як фінансову, так і нефінансову інформацію

Звіт про управління зобов'язані подавати середні та великі підприємства. Тобто кількість компаній, які зобов'язані подавати звіт взагалі незначна, порівняно з кількістю всіх суб'єктів господарювання. Відповідно до норм Методичних рекомендацій,

середні підприємства мають право не вказувати нефінансову інформацію.

В Звіті про управління, мають розкриватися:

існуючі ризики діяльності підприємства – ті ситуації, ймовірність настання яких можна оцінити;

існуючі невизначеності – тобто ситуації, ймовірність настання яких оцінити заздалегідь неможливо, але вони можуть вплинути на майбутню діяльність підприємства, його фінансовий стан, результати діяльності.

Звіт про управління не має затвердженої форми, тобто складається у довільній формі. Аналізуючи Методичні рекомендації зі складання звіту про управління (наказ Мінфіну від 07.12.2018 р. № 982), можна скласти наступне уявлення про його орієнтовний зміст (табл. 5.17).

Таблиця 5.17

Склад Звіту про управління

Фінансова інформація	Нефінансова інформація
Використані підприємством фінансові інструменти	Інформація про організаційну структуру та опис діяльності підприємства у сфері досліджень та розробок
Інформація про придбання акцій	Інформація екологічного характеру (дії підприємства щодо охорони довкілля та запобігання шкідливих викидів, раціональне використання води, управління відходами тощо)
Оцінка цінового ризику	Інформація соціального характеру (соціальний пакет для працівників, підтримані підприємством соціальні заходи, витрати на благодійність, загальну кількість працівників та частку жінок на керівних посадах, заохочення (мотивацію) працівників, охорону праці та безпеку, навчання та освіти персоналу, рівні можливості працевлаштування, повагу прав людини, заходи з боротьби з корупцією та хабарництвом)
Оцінка кредитного ризику	Місія та довгострокові цілі підприємства
Оцінка ризику ліквідності	Існуючі стратегії підприємства
Оцінка ризику грошових потоків	Корпоративне управління (органи управління, дивідендна політика, збори акціонерів)
Оцінка інших ризиків	

Нефінансова інформація, яка має наводитися в Звіті про управління, схожа з нефінансовою (соціальною) звітністю

європейських країн. Зокрема, з такою звітністю зустрічались ще в 2012 році, при вивченні питання обліку екологічних витрат підприємств лакофарбової промисловості.

Отже, нефінансова (соціальна) звітність, або звітність про соціальну відповідальність бізнесу – це звіти компаній, що включають інформацію не тільки про результати економічної діяльності, але соціальні та екологічні показники. Вона є публічною і розглядається як інструмент інформування різних користувачів (акціонерів, співробітників, партнерів, клієнтів і суспільства) про те, як і якими темпами підприємство реалізує закладені в своїх стратегічних планах розвитку цілі щодо економічної сталості, соціального добробуту та екологічної стабільності [47]. Деякі аналітики визначають, що кращим інструментом, який інформує заінтересованих сторін про вплив підприємств на сталий розвиток суспільства та демонструє прихильність принципам соціальної відповідальності, є нефінансова звітність. Поняття нефінансової звітності з'явилося нещодавно, якщо річні фінансові звіти формуються вже приблизно 150 років, то ідея складання нефінансових звітів виникла років 20 тому: великі корпоративні скандали змусили компанії замислитися про те, як відобразити громадськості свій бізнес у кращому вигляді. В Україні даний процес в першу чергу був пов'язаний з необхідністю надання звітів при виході підприємств на міжнародні ринки збуту, а вже зараз затверджений на державному рівні.

Нефінансовий звіт відображає реальні факти і результати діяльності підприємства в розрізі користувачів та їх потреб, призначено для клієнтів (про продукцію і послуги); для співробітників (гарантія зайнятості та охорони здоров'я); для місцевої громади (фінансові показники, вплив на зовнішнє середовище, кількість створених робочих місць, інвестиції та інше); інформація для широкої громадськості (штрафи, стягнені з компанії, нагороди) [47].

Найбільш поширені такі нефінансові звіти як: звіт про соціальні проекти компанії, або звіт про КСВ діяльність – найбільш легкий звіт, який готується компанією. По-перше, він створюється за довільною формою компанії, оскільки відсутні будь-які зовнішні

вимоги. В основному, це перелік тих або інших проєктів компаній.

Звіт з прогресу (щодо виконання принципів Глобального Договору ООН) – цей звіт готує лише компанія-член Глобального Договору ООН, раз на рік. Він містить таку інформацію: вступне слово керівника компаніями, де обов'язково повинна бути зафіксована підтримка принципів ГД, демонструвати, як компанія виконує принципи ГД ООН, та мати плани на майбутнє. Звіт за GRI-стандартом (звіт зі сталого розвитку) містить чіткі індикатори щодо діяльності компанії [47].

Основний нефінсовий звіт, який є найбільш актуальним, в сьогоденних умовах існування, містить інформацію про екологічну діяльність підприємств, це звіт за GRI-стандартом. Підприємство в довільній формі викладає інформацію про рівень забруднення навколишнього середовища, понесені екологічні витрати, наводиться інформація про природоохоронні заходи. Отже інформація, що наводиться в відповідних звітах, в першу чергу розкриває екологічний та соціальний аспект діяльності підприємств.

Отже, можна дійти висновку, що звіт про управління – це в першу чергу нефінансовий звіт, а супровідний звіт до фінансової звітності, що доповнює, але не повторює її. Як ми вже вище зазначили, поява Звіту про управління є проявом загальноєвропейської та світової тенденції до складання великими підприємствами так званої інтегрованої звітності, де фінансова звітність – це лише одна із складових частин звіту і її завданням є всебічне представлення діяльності підприємства.

Відкритим залишається питання: хто має на підприємстві складати Звіт про управління? Очевидно, що він є не зовсім «бухгалтерським», хоча й вимагається Законом про бухгалтерський облік, та потребує деяких специфічних і комплексних знань за межами бухгалтерського обліку.

Основною проблемою є відсутність чіткої структури Звіту про управління, методичними рекомендаціями визначено тільки перелік напрямків за якими треба систематизувати звіт, зокрема щодо фінансової інформації, можливо виділити наступні:

- використані підприємством фінансові інструменти;
- інформація про придбання акцій;

оцінка цінового ризику;
оцінка кредитного ризику;
оцінка ризику ліквідності;
оцінка ризику грошових потоків.

В фінансовій частині звіту пропонуємо відображати розрахункові показники фінансового стану, ліквідності, платоспроможності із супроводженням графіками, рисунками, діаграмами, описом та коментарями, можуть бути показані результати SWOT-аналізу, PEST-аналізу.

На прикладі промислових підприємств вважаємо за потрібне в звіті відображати показники фінансового стану та фінансових результатів, зокрема:

оцінка складу та динаміки активів підприємства;
склад та динаміки джерел формування майна підприємства;
тип фінансової стійкості підприємства;

коефіцієнтний аналіз фінансової стійкості (коефіцієнт автономії, коефіцієнт маневреності власного капіталу, коефіцієнт забезпечення запасів власним оборотним капіталом, коефіцієнт забезпечення оборотних активів власним оборотним капіталом, коефіцієнт співвідношення власного та позикового капіталу, коефіцієнт концентрації позикового капіталу, коефіцієнт фінансової стійкості);

оцінка ліквідності підприємства;

коефіцієнтний аналіз платоспроможності (коефіцієнт абсолютної ліквідності, проміжний коефіцієнт покриття, коефіцієнт покриття, коефіцієнт співвідношення поточної дебіторської та кредиторської заборгованостей);

динаміка показників ділової активності (коефіцієнт загальної оборненості капіталу, коефіцієнт оборненості мобільних засобів, коефіцієнт оборненості матеріальних оборотних коштів, коефіцієнт оборненості дебіторської заборгованості., період обороту дебіторської заборгованості, коефіцієнт оборненості кредиторської заборгованості, період обороту кредиторської заборгованості, фондівіддача основних засобів, коефіцієнт оборненості власного капіталу, тривалість обороту власного капіталу, продуктивність праці);

динаміка показників ефективності використання чистого

прибутку (коефіцієнт стимулювання операційної діяльності, коефіцієнт стимулювання доходів, коефіцієнт стимулювання трудової діяльності);

динаміка показників рентабельності (операційна рентабельність, загальна рентабельність, чиста рентабельність, рентабельність витрат діяльності, рентабельність власного капіталу, рентабельність активів (капіталу), рентабельність потенціалу діяльності, рентабельність оборотних активів).

Досягнути ефективних показників, можливо за допомогою інструментів формування і розкриття інформації (інформації облікового спрямування): інструменти фінансового аналізу; аналітичні процедури; оцінка безперервності діяльності; інструменти стратегічного аналізу.

Література до розділу 5

1. Бутинець. Ф.Ф. Бухгалтерський облік в Україні. Міфологія. Частина 2. Житомир: ЖДТУ, 2009. 524 с.
2. В Україні за рік стрімко зменшилась кількість публічних акціонерних товариств: Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2679972-v-ukraini-za-rik-strimko-zmensilas-kilkist-publicnih-akcionernih-tovaristv.html>
3. Гоголь Т. А. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємств малого бізнесу : монографія. Чернівці : Видавець Лозовий В. М., 2014. 384 с.
4. Гречко А. В., Гречухін А. С. Оцінка ефективності виробничої діяльності підприємства. Ефективна економіка. 2016. №1.
5. Директива 2013/34/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2013 року про річну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та пов'язані звіти деяких видів підприємств, що вносить зміни до Директиви 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради і припиняє дію Директив Ради 78/660/ЄЕС. URL: <http://www.apu.com.ua/event/771-direktiva-2013-34-es-evropejskogo-parlamentu-ta-radi-vid-26-kvitnya-2014-r-neofitsijnij-pereklad>. (дата звернення: 04.06.2021 р.).
6. Довбуш А.В., Давидовська Г.І. Особливості організації обліку на підприємствах малого бізнесу в Україні. Інноваційна економіка. №5-6, 2020. С. 162-167.
7. Електронні збірники Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm

8. Загальнодоступна інформаційна база даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://stockmarket.gov.ua/>

9. Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України : Постанова Національного банку України від 24.10.2011 р. №373 (дата оновлення 11.05.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11#n24>. (дата звернення: 30.05.2021 р.).

10. Інтернет-платформа державних і комерційних закупівель. URL: <https://zakupki.prom.ua>

11. Інформація міжнародної інтернет-платформи даних про бізнес «Statista». URL: <https://www.statista.com/statistics/291377/small-and-medium-enterprises-sme-wholesale-retail-profitability-uk/>

12. Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання : Інформація Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpy/ukr/EDRPU_2020/ks_opfg/ks_opfg_0120.htm (дата звернення: 29.05.2021 р.).

13. Кіндрацька Г. І., Кулиняк Ю. І. Ділова активність українських підприємств: рівні та основні фактори впливу // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. № 873. С. 50-59.

14. Кіндрацька Г.І. Особливості формування системи фінансових показників оцінювання кредитоспроможності позичальника – юридичної особи // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку // Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. № 862. С. 297-305.

15. Коблянська О. І. Фінансовий облік: Навчальний посібник. – 2-ге вид., виправлене і перероблене. К.: Знання, 2007. С. 377–392.

16. Методичні рекомендації зі складання звіту про управління : Наказ Міністерства фінансів України від 07.12.2018 р. № 982 (дата оновлення: 18.01.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18#Text>. (дата звернення: 04.06.2021 р.).

17. Міжнародний стандарт аудиту 315 «Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища». URL: <https://www.apu.net.ua/1151-miznarodni-standarti-kontrolyu-yakosti-2016-2017>

18. Мустеца І.В. Напрямки оптимізації податкового навантаження на підприємства малого бізнесу в умовах карантину. Всеукраїнська науково-

практична інтернет-конференція «Розвиток бухгалтерського обліку та оподаткування в Україні: теорія, практика та професійна етика» (5-6 листопада 2020 р., м. Ірпінь). С. 72-75.

19. Мустеца І.В. Проблеми формування облікової політики розрахунків за податками і платежами суб'єктами малого підприємництва. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем» (25 листопада 2020 р., м. Кропивницький). С. 229-232.

20. Наказ Міністерства фінансів України №186 від 19.04.2001 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG5580.html (дата звернення: 12.06.2021).

21. Наказ Міністерства фінансів України №291 від 30.11.1999 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG4185Z.html

22. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73.

23. Національне положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#Text> (дата звернення: 11.06.2021).

24. Нефінансова звітність компанії Coca-Cola Ukraine. URL: <https://www.coca-cola.ua/know-us-better/sustainable-development/company-reports>

25. Олійник О. В. Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2008. 653 с.

26. Оришин Т.М. Сучасні підходи до оптимізації оподаткування підприємств. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія : «Економіка і управління». 2020. Том 31(70). №3. С. 83-86.

27. Островська Г. Аналіз практики використання зарубіжних методик (моделей) прогнозування ймовірності банкрутства підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2011. №2 (31).

28. Пилипенко А. А. Збалансована система показників в організації стратегічного контролінгу стійкого розвитку інтегрованої структури бізнесу. *Ефективна економіка*. 2016. № 6.

29. Податковий кодекс України: Закон України від 02 груд.2010 р. №2755-VI. URL: <https://zakon/rada/gov/ua> (дата звернення: 11.02.2021)

30. Податкові пільги для бізнесу через коронавірус. Дебет-Кредит. URL: <https://news.dtki.ua/taxation/common/61293>

31. Подолянчук О. А. Організація обліку суб'єктами малого підприємництва. Ефективна економіка. №4, 2017. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5536>

32. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 12.06.2021).

33. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України від 01.06.1999 р. № 996-XIV (дата оновлення: 14.07.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>. (дата звернення: 09.06.2021 р.).

34. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність: Закон України від 16.07.1999 р. №996-14-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 11.06.2021).

35. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Правління Національного банку України від 30.06.2016 р. № 351.

36. Сайт Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України. URL: <https://smida.gov.ua/>

37. Сайт Комісії з цінних паперів та бірж США. URL: www.sec.gov/edgar

38. Сайт компанії Bloomberg. URL: <https://www.bloomberg.com/markets>

39. Сайт онлайн-сервісу «Finviz». URL: <https://finviz.com/>

40. Сайт онлайн-сервісу «Seekingalpha». URL: <https://seekingalpha.com/>

41. Сайт системи аналітики відкритих даних «Clarity Project». URL: <https://clarity-project.info/about>

42. Стасюкова К.В. Облікова система підприємств малого бізнесу із застосуванням спрощеного плану рахунків. Науково-методичні аспекти обліково-аналітичної системи підприємства: [монографія] / [В.В. Немченко, Ф.А. Трішин, Л.В. Іванченкова, Н.М. Купріна, Г.О. Ткачук та ін.] ; за заг. ред. д. е. н., проф. В.В. Немченко. Одеса: Фенікс, 2016. С. 96-113.

43. Стасюкова К.В., Пчелянська Г.Б., Ткачук А.В. Особливості спрощеної системи бухгалтерського обліку на малих підприємствах

України. *Економіка харчової промисловості*. Том10, Випуск №2, 2018. С. 96-101.

44. Терещенко О. О. Діагностика фінансового стану підприємства: монографія. К.: КНЕУ, 2008. 268 с.

45. Тридід О. М., Тижненко О. Г., Тижненко Л. О. Економіко-математичні моделі оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання. К.: Каравела, УБС НБУ, 2015. 213 с.

46. Труфанова О. В., Шевцова В.І. Методика і організація бухгалтерського обліку на малих підприємствах. URL: http://www.rusnauka.com/29_NNM_2008/Economics/36069.doc.htm

47. Що таке нефінансова звітність? URL: <http://www.csrinfo.org.ua/content/view/32/49/lang,uk>.

48. Analysis of the Operation and Financial Condition of the Enterprise. London: Institute of Professional Financial Managers. 2009. 142 P.

49. Baruch L. Financial statement analysis: a new approach. Prentice-Hall. 1974. 262 P.

50. Choudhry M., Lizzio M. Advanced Fixed Income Analysis, 2nd Edition. Elsevier Ltd. 2015. 272 p.

51. Harrington E. C. The Desirability Function. Industrial Quality Control. 1965. №21. P. 494–498.

52. Kumar R. Valuation: Theories and Concepts, 1st Edition. Academic Press. 2015. 514 p.

53. Lehenchuk S., Mostenska T., Tarasiuk H., Polishchuk I. (2021). Financial Statement Fraud Detection of Ukrainian Corporations on the Basis of Beneish Model. The Importance of New Technologies and Entrepreneurship in Business Development: In The Context of Economic Diversity in Developing Countries. URL: https://www.researchgate.net/publication/350016165_Financial_Statement_Fraud_Detection_of_Ukrainian_Corporations_on_the_Basis_of_Beneish_Model.

54. Popa D. C., Popa D. N., Bogdan V., Simut R. Composite financial performance index prediction – a neural networks approach. Journal of Business Economics and Management. 2021. Volume 22. №2. P. 277-296.

55. Problems of Accounting and Analytical Support for the Management System of an Enterprise: collective monograph / Edited by: prof. A. Zahorodniy and prof. H. Ronek // Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic. 2014. 308 p.

56. Spraakman G., Sanchez-Rodriguez C., Tuck-Riggs C. Data analytics by management accountants. Qualitative Research in Accounting and Management, 2020. Volume 18. №1. P. 127-147.

57. Steven M. Bragg, Janice M. Roehl-Anderson. Controller's Guide to Planning and Controlling Operations. 7-th edition. John Wiley & Sons. 2004. 384 p.

58. Wang X., Hasuik T. Least-distance data envelopment analysis model for bankruptcy-based performance assessment // IEEE International Conference on Industrial Engineering and Engineering Management, 2020. P. 235-239.

59. Yaremko I. Yo., Pylypenko L. M., Tyvonchuk O. I. The Paradigms of Accounting and Financial Reporting // International Journal of Synergy (Polska). 2016. Vol.5. P. 135-146.